

„FÉLREMGYARÁZOTT ÉS ELHALLGATOTT IGAZSÁG!  
EGY ALJAS KOR ALJAS TITKAI”

ORSZÁGOS PÁLYÁZAT

Az 1950-es évek kuláküldözése Hernádszentandrásan, a Nikházy családban

Készítette: Hrabovszky András

9.A osztályos tanuló

Encs, 2016

*„Harangszavak szállnak...gyászos emlékein  
szelid kis hazánknak. Mintha víz csobbanna.  
Akár belül folya. Egyszer majd leomlik  
hallgatásunk tornya.”*

(Devecsery László: Sírfelirat a magyar hősök emlékművére)

Iskolánkban minden tanévben – számomra itt ez a negyedik már 12 éves korom óta, így tanúsíthatom – megemlékezünk a kommunista diktatúrák áldozatairól a nekik szánt emléknapon. Talán szimbolikus értelmű, hogy nem sokkal február 25. után kaptam történelemtanáromtól a lehetőséget, hogy egy idős hölgy személyében megismerjek egy „túlélőt”, egy „áldozatot”, egy szemtanút.

Az utolsó órában vagyunk. Még élnek, még vissza tudnak emlékezni, még beszélnek a szemtanúk. Pályamunkám főszereplője encsi lakos, s én – mint a helybeli gimnázium 9. A osztályos encsi diákja – kötelességemnek érezhetem „egy aljas kor aljas titkainak” nyomába eredni. Szabó Sándorné Erzsike nénit említett tanárom mutatta be nekem, hogy segítségével ismerkedjem az 1950-es évek világával, „félremagyarázott és elhallgatott igazságokkal” szembesülve.

Beszélgetésünkre városunkban, az idősek otthonában került sor, itt, egy kellemes társalgóban történt a múltidézés. Mielőtt kérdéseim megfogalmazására sor került volna, eszembe jutottak a múlt tanévi demokratikus közélet órák. Sokat foglalkoztunk Magyarország alaptörvényével. A „Nemzeti hitvallás” című bevezető részben figyeltünk fel az alábbi részletre: „Valljuk, hogy a huszadik század erkölcsi megrendüléshez vezető évtizedei után múlhatatlanul szükségünk van a lelki és szellemi megújulásra.”<sup>1</sup> Egy másik bekezdés tartalmát is megjegyeztük: „Valljuk, hogy az emberi lét alapja az emberi méltóság.”<sup>2</sup> Mindezek szellemében láttam hozzá még a találkozás előtt a történelmi korszak, az alapfogalmak tisztázásához.

---

<sup>1</sup> Magyarország alaptörvénye. Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2012 11. 1.

<sup>2</sup> Magyarország alaptörvénye. Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2012 10. 1.

1948-49 fordulóján, a szovjet mintára létrehozott kommunista diktatúra kezdetén összeírták az úgynevezett kulákgazdaságokat az országunkban. Ennek meghatározásánál a gazdasági terület nagyságán kívül számba vették az idegen munkaerő foglalkoztatását, a föld minőségét. A „kulákság elleni harc” sztálini politikája nyomán kialakított eszközökkel a félelem légkörét és a rendszeres jogtiprás gyakorlatát honosították meg falun.<sup>3</sup> A kuláknak minősített földtulajdonosok az emberi lét alapját veszítették el – nem egyszerűen a földet –, az emberi méltóságot. S közben azt hazudták Magyarország vezetői a világnak: a népet szolgálják, demokratikus államot építenek. Nekem erről is egy idézet jut eszembe az alaptörvényből:

„...népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi.”<sup>4</sup>

A második világháború után a szovjet megszállás, majd kommunista uralom alatt sínylődő Magyarországon kevesen jutottak el oda, hogy „saját”, magyar viszonyokra alkalmazható demokratikus átalakulást álmodjanak. Bibó István gondolatmenetét ebben a témában Szabó Zoltán, a népi író így jellemezte:

- „
- az átalakulás kérdése alapvetően a parasztság kérdése
  - ehhez szükséges az értelmiség támogatása
  - a marxistáknak a parasztkérdésben a magyar helyzetre jól alkalmazható javaslataik nem voltak
  - ...társadalmi reform csak nemmarxista, agrárszemponutú, nemzeti jellegű mozgalmak együttműködésével harcolható ki.”<sup>5</sup>

A valóság azonban ez volt: szolgálai lemásolása a Szovjetunió intézkedéseinek, a sztálini terrornak.

Így ébredt fel bennem a kíváncsiság, ahogy olvastam a szakirodalmat az 1940-es évek végéről, 50-es évek elejéről: vajon hogyan élték meg ezeket a „történelmi” időket az EMBEREK? Hogyan érintették az intézkedések a falusi családokat? Hogyan befolyásolta az átgondolatlan politika az emberi sorsokat?

Forduljunk válaszért a még élő tanúkhhoz!

---

<sup>3</sup> Vö. 20. századi magyar történelem (Szerk.: Pölöskei Ferenc, Gergely Jenő, Izsák Lajos) Korona Kiadó Budapest, 1997 314. l.

<sup>4</sup> Magyarország alaptörvénye 11. l.

<sup>5</sup> Neszmélyi Károly: Bibó István hitvallása. In. Új Tanú 2011/2. 40. l.

Erzsike nénit először arra kértem, beszéljen egykori családjáról, szüleiről, gyermekkoráról.

**„Egy kicsi abaúji faluban, Hernádszentandráson élt egy nagyon szorgalmas, dolgos nemesi család, jó körülmények között, módosan, de igen takarékosan. A családfő, Niházy Viktor 1890-ben született. Iskoláit Sárospatakon és Iglón végezte. A felesége, Vad Zsuzsanna hajdúnánási, szintén nemesi származású lány, a debreceni Dóczy Intézetben járt gimnáziumba. Négy gyerekük született. Két lány: Erzsébet és Edit, két fiú: Viktor és Imre. Mind a négynek sikerült oklevelet vagy diplomát szerezni, de igen körülményes módon.**

**5 szobás, 200 évnél idősebb, régi kúriában élt a család. Nagyon sokat dolgoztak. Mindig hajnalban keltek. Pontos időbeosztással éltek. Sok-sok tervük volt. A ház újjáépítése, a gazdaság gépesítése, modernizálások.”<sup>6</sup>**

Ahogy hallgatom a hófehér hajú, kedves hölgyet, kíváncsivá tesz, vajon milyen lehetett a XX. század közepén egy „családi gazdaság”. S ezt a falu hogyan értékelte? – teszem fel kérdéseimet.

**„A faluban a család nagy tekintélynek örvendett. A jól menő gazdaság sok embert foglalkoztatott, sok család kereste meg a kenyerét a „tekintetes úr” és a „tekintetes asszony” gazdaságában.**

**A megtermelt mezőgazdasági termékeket igyekeztek okosan – belterjes módon – hasznosítani. Sok állatot tartottak. Lovak, fejős tehének, sertések, baromfitenyészet. Az utóbbi volt a fő profiljuk. Az ellenőrzött tojást a baromfikellető vette át. A pulykákat exportáló cég vette át. Eredményeikről, módszereikről korabeli szaklapokban több cikk is megjelent.**

**A földterület egyre gyarapodott. A II. világháború körüli években 200 holdon gazdálkodtak. A saját tulajdon mellett a testvérek része is benne foglaltatott.”<sup>7</sup>**

---

<sup>6</sup> A Hernádszentandrás történetét is közlő honlapon olvashatjuk: „Az 1754-55. évi, harmadik Abaúji vármegyei összeírás szerint szentandrásai nemesek voltak: Andreaszki (Szentandrás) Imre, Bán Péter, Kerei György, **Niházy László**, Ternyei Pál földbirtokos nemesek.

...Számos család a XVIII. század második felében válik szentandrásai lakossá, birtokossá, mint például a **Niházyak**, Idrányiak, Szendreyek, Telekyek.” ( <http://www.hernadszentandras.hu/a-falu-tortenete/>)

<sup>7</sup> „Árutermelésre, a termés piaci értékesítésére még az 1867. évi kiegyezés után meginduló nagyarányú gazdasági fejlődés és konjunktúra körülményei között is csupán két-három birtokos vagy bérlő vállalkozhatott (**Niházy**, Idrányi, Sielberger), ők is igen korlátozottan, hiszen az a földterület, amelyen gazdálkodtak, még a második világháború előtt sem haladta meg a 100 kat. holdat.”

<http://www.hernadszentandras.hu/a-falu-tortenete/>

Érdekes lehet – elgondolkodom közben – a ma is használatos dülőnevek felidézése. Hol húzódtak a falu határában a család birtokai? - kérdezem bátortalanul a múltba révedő hölgytől, hátha már nem emlékszik a régies kifejezésekre.

**„A család birtokai – ma is tisztán emlékszem – eléggé különleges nevű dülőkben terültek el Hernádszentandrás határában: Bírórét, Kőrösiföld, Felsőnyomás, Bekeköz, Nyavalyádfalva.”<sup>8</sup>**

És mi történt 1948-49-ben? – térek rá a sarkalatos kérdésre. Erzsike néni nem késik a válasszal:

**„Igen, jött 1948-49. A földet át kellett adni egy úgynevezett állami gazdaságnak, onnan néhány év múlva a helyi téeszhez került. Természetesen ellenszolgáltatás nélkül. Közben megjelent a kuláklista. A család kulák lett. Kérték, hogy a téesztagokba bekerülhessenek. Ezt megtagadták. Így adódott az, hogy soha semmi földjáradékot, soha egy fillér nyugdíjat nem kaptak. (A férj 1968-ban, a feleség 1992-ben halt meg. A gyermekeik tartották el őket.)”<sup>9</sup>**

Hogyan lehetett ekkora igazságtalansággal együtt élni? – ötlík fel bennem. De egyáltalán hogyan éltek? – kérdezem.

---

<sup>8</sup> „Hernádszentandrás történetében az első határtérkép leírása 1851-ben készült el, melyet szakmérnök készített. Szentandrás határát Forró, Pere, Ináncs és Felsődobsza felől lépés méretben, egy-egy földrajzi jel megjelölésével tíz szöveges oldalon írja le. Szentandrás határterületének leírását a település részéről 7 tagú választmány (Karády István, Bóczér István, Gönczi Péter, **Nikházy László**, Tolvaly István, Vajthó Gábor, Árvai István), Forró, Pere, Ináncs és Felsődobsza részéről pedig 6-6 tagú választmányi képviselő írta alá. 1870-ben és 1877-ben készült határmegállapító nyilatkozat megerősíti az 1851-ben készült határfelmérést. Szentandrás határán belül a telekhatárok viszont, elsősorban a birtokviszonyok és a tagosítások következtében többször változtak. Az 1874-ben végrehajtott polgári tagosítással, amely arra irányult, hogy egy dülőben lévő több kicsi parcellát összevontak, s így létrejöhetek egy-egy dülőre kiterjedő nagyobb birtokok, mint pl. az Idrányi-, **Nikházy**-, Gömöri-, Bereznai-, Tolvaly-féle birtokok.

Az encsi Földhivatalban megvizsgált, több mint 400 telekjegyzőkönyv szerint megállapítható, hogy a szentandrásai tulajdonosok földjeiket részben az ún. „nemesi öröklés”, részben vétel útján szerezték.

A földvásárlásnak két fő típusa alakult ki: az egyik az, amikor saját birtokához közzel eső földet, földeket; a másik az, amikor nagyobb terjedelmű, összefüggő földterületet vásároltak.

Az első típusra példa a **Nikházy család** földvásárlása: 1877 és 1896 között öt alkalommal (Körössy Teréztől, Gömöri Páltól, Bíró Lajostól, Gömöri Lászlótól és özv. Szabó Gergelynéől) vásárolt birtokához közel eső földterületet. ...

1930-ban végzett felmérés és polgári tagosítás ugyanazt a 14 dülőnevet használja, mint amit az 1874. évi tagosítás alkalmával is bejegyeztek. Ezek a következők: Felső-, Középső-, Alsónyomás, Kócsán, Csárdaföldek, Tilalmas, Vízköz, Bárczai dülő, Bírórét, Hajó út, Kertalja, Patkós, Bekeköz, Nyavalyád szőlők.” (Gombár András – Ujvári Nóra Ilona – Üveges Gábor: Hernádszentandrás monográfiája. Német Nyomda Kft. Miskolc, 2012 48-49. l.)

<sup>9</sup> „1951-ben, majd 1962-ben megalakult termelőszövetkezetbe tömörült a község földtulajdonosainak 30, illetve 95 százaléka.” <http://www.hernadszentandras.hu/a-falu-tortenete/>

A Hernádszentandrás történetét is bemutató honlap csupán ezzel a mondattal fejezi ki a történelmi „tényeket”; nem utal az erőszakos téeszítésre, nem részletezi a nemesi családok igazságtalan „kulákosítását”, üldöztetését.

**„A gazdasági cselédek után mindig pontosan fizették – az előző években - a nyugdíjjárulékot, így adódott az, hogy a „kegyelemkenyéren” élő idős pár cselédei szép nyugdíjat élvezhettek. Ezek a jóindulatú emberek gyakori látogatásaik alkalmával egy-egy kosár gyümölcsöt, pár tojást, vagy néha akár egy doboz csokoládét is ajándékoztak volt asszonyuknak.**

**Rengeteget dolgozott az idős házaspár, hogy jövedelem nélkül átéljék életük még hátralévő idejét. A gyermekeiken kívül sok segítőtűk akadt. A magyar parasztember szép jellemvonása, hogy nem felejt. Az egyik volt kocsis, aki 40 évig volt náluk a régi szép időkben alkalmazásban, haláláig bejárt, s valamit mindig segített. Ő volt a család kedves Gyula bácsija. A kepés gazda – Laci bácsi – és családja szintén rendes volt. Fel lehetne sorolni még 10 családot, akik segítsége jól jött a konyhakert művelésében, egy-egy malac nevelésében, hizlalásában.”**

Igen – gondolom magamban -, Abaujban sokat szenvedett a nép a történelem viharáiban. Elég, ha csak a kuruc mozgalmakra vagy a későbbi koleralázadásra gondolunk! De mennyire más ezt így, általánosságban mondani, mint egy konkrét ember sorsában elképzelni. Szenvedett beszélgetőtársam édesapja, a „kuláknak” bélyegzett Nikházy bácsi is. Nehéz arra kérnem Erzsike nénit, idézzen fel néhány szörnyű esetet a családi emlékekből, hogyan hurcolták meg apját a Rákosi-rendszer pribékei.

**„Szinte nap mint nap volt valami kellemetlenség. Kötelező volt egy hordót vízzel megtölteni az udvaron. Ezt a kulákoknál minden nap ellenőrizték. Ha például 4-5 cm-rel lejjebb volt a víz szintje, már büntetést küldtek ki. Kb. hetenként jött idézés a szikszói Járásbíróságról, ott ült a beidézett „kulák” reggeltől estig, amikor közölték, hogy a mai napon nem volt a trágyadomb körülseperve, ezért büntetést kell fizetnie.**

**Egyik alkalommal megjelent két ismeretlen férfi és magukkal vitték a már 60 év fölött járó „kulákokat.” Zuhogó eső volt, őszi este, már sötétedett. A határban mentek, elhagyott dűlőúton Felsődobsza felé, térdig érő sárban. A feleség szaladt az egyik megbízható régi cselédhez, Józsi bácsihoz, aki nagyon erős, ügyes, furfangos ember volt. Az elhurcolt férfinak nem volt szabad megszólalnia, kérdezni stb. A két idegen férfi arról beszélt, hogy verés után bedobják a Hernádba, ha eszméletlen lesz a kulák. Józsi bácsi bokortól fáig lopakodott utánuk. Kb. 3 kilométert tettek meg Dobsza felé, a Hernádtól még 1 km-re lehettek. Elkezdték ütni a már kifáradt, tehetetlen idős**

**férfit, míg el nem esett a sárban, erőtlenül. Vajon mit gondoltak? Mi volt a feladatuk? Aztán elmentek szó nélkül a már közel lévő Felsődobsza irányába. Józsi bácsi felemelte a sárban fetregő férfit, a hátára vette, elindult vele haza. Reggelre értek vissza. A család, a feleség rendbe tették a sáros, kimerült férfit. Néhány nap kellett, hogy magához térjen. A jó Isten után Józsi bácsi volt a megmentője.**

**1952-ben hivatalos felszólítást kaptak, hogy 24 órán belül el kell hagyniuk a lakást. 200 éves, régi lakásban 5 szoba, konyha, spejz, 2 előszoba, kamra volt. Az udvaron a mezőgazdasági épületek, istállók, csűr, szín stb. A lakásban sok érték, bútorok, szőnyegek, könyvek stb. A gazdasági épületekben a felszerelés, gépek szintén nagy értéket képviseltek.**

**Mivel a családnak a faluban mindenkivel jó kapcsolata volt, sokan siettek segítségükre. Felajánlottak egy-egy üres helyiséget, szobát, kamrát, pakoltak sokan. A feleségnek eszébe jutott egy régi kedves ismerős férfi, aki magas beosztásban volt Budapesten. Valamikor a család sokat segített neki és szeretteinek, amikor nekik volt rá szükség. A feleség felutazott Budapestre, elmondta a kialakult helyzetet. Azonnal letelefonált a falusi bírónak, hogy a kiköltöztetést azonnal le kell állítani. 2 szoba, konyha és kamra maradhat, a többi helyiséget kell átadni.**

**A sok izgalom, bizonytalanság következtében az idősödő férfi infarktust kapott, a jó Isten csodálatos gondoskodása folytán felgyógyult.**

Ennyi szenvedés közben – gondolom mint hívő fiatal – talán az Istenbe kapaszkodás nyújthatott menedéket. Ez így volt ebben a családban is?

**A család mélyen istenfélő, református vallású volt. Beletörődtek a sorsukba. Soha nem zúgolódtak, nem elégedetlenkedtek. Ismerték a Bibliát és a magyar történelmet, sokszor mondták azt, hogy volt már az idők folyamán ilyen sorsa másnak is.**

Olvastam a történelemkönyvekben, hogy a 40-es évek végén megindult hazánkban az egyházüldözés: mindhárom történelmi egyházat, így a református püspököket is érték támadások. Ez hogyan érintette a kuláknak bélyegzett család hitéletét? – teszem fel a kérdést.

**Az idős kulák házaspár ugyanúgy gyakorolta a vallását az 50-es években, mint régen, sőt az édesapa a hernádszentandrás református egyháznál gondnok volt, és több református pappal rokoni, illetve baráti kapcsolatot tartottak fenn. A pedagógus családtagok korlátozva voltak vallásuk gyakorlásában (még később, a Kádár-korszakban is). Ez lelki szenvedéssel járt.<sup>10</sup>**

Miközben hallgatom a szívszorító történeteket, egyre csak tanulmányaim járnak a fejemben, s most, hogy lejegyzem a hallottakat, óhatatlanul ide kíváncsoznak a számomra természetes emberi jogok Alaptörvényünkéből:

„III. cikk (1) Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani.”<sup>11</sup>

„XX. cikk (1) Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.”<sup>12</sup>

„IV. cikk (1) Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.

(4) ...Mindenkinek joga van... személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.”<sup>13</sup>

Szomorú és dühös vagyok egyszerre, mert a 90-es éveikhez közeledő hölgy szavaiból jogtiprás rajzolódik ki, egy hazug világból, amely jogokat, alkotmányt” hazudott a nagyvilágnak, de saját polgárainak is. Az igazságról pedig hallgatni kellett...

Beszélgetésünk végéhez közeledve az iránt érdeklődtem, milyen sors várt egy „megpecsételt” család tagjaira, a „kulák gyermekekre”.

**Kiváló képességű gyerekeik nem tanulhattak tovább. Különösen ott, ahová vágytak. Az idősebb fiú állatorvos szeretett volna lenni. A családban volt egy állatorvos - Nándor -, aki az I. világháborúban egy huszárezred állatorvosa volt, hősi halált halt -, ő a családfő testvére volt. Viktor - a fiú - a középiskolai tanulmányi vetélkedőn országos helyezést ért el, az ígéretek alapján felvételi nélkül fel kellett volna venni az**

---

<sup>10</sup> A Hernádszentandrás történetét is közlő honlapon olvashatjuk: „a szentandrás nemesi családoknak külön-külön és együttesen is kiemelkedő szerepük volt a ... (XVI. századtól) református egyház, a református iskola megteremtésében és fejlesztésében, a társadalmi együttélés és viselkedés rendjének kialakításában, 500-600 lakost megartó mezőgazdasági termelés kultúrájának megszervezésében, a nemesi község önálló szabályzatának megalkotásában és alkalmazásában.” <http://www.hernadszentandras.hu/a-falu-tortenete/>

A falu parókiáját... „az 1813. évi árvíz megrongálta. Ezért Csengery István lelkészsége idején az 1817-es esztendőben új parókia alapját tették le, melyet 1818. augusztus 2-án szenteltek fel. A lelkész dicsérő szavakkal említette **Nikházy János** kurátort, aki rendkívüli szorgalomról tett bizonyosságot az építkezés során” <http://www.hernadszentandras.hu/reformatus-egyhazi/>

<sup>11</sup> Magyarország alaptörvénye 25. I.

<sup>12</sup> Ua. 39. I.

<sup>13</sup> Ua. 27. I.



egyetemre. Be sem hívták a felvételire. 1956-ban, amikor a fiatalok az után futottak, hogy hogyan tudnak kijutni valamelyik nyugati országba, a kulák fiúk egyetemről egyetemre mentek, hogy hol találnak egy rést, ahol bejuthatnak és tanulhatnak. Nem sikerült. A nyomdaiparban kapott állást az idősebb fiú, ahol a teljesítménye alapján kiváló munkás lett.

A fiatalabb fiú – Imre – a 60-as években levelező úton végezte el a mezőgazdasági mérnököt, majd később lett szakmérnök. A két idősebb lány a negyvenes években tanítói oklevelet szerzett, és csak később, levelező úton végezheték el a tanárképző főiskolát matematika-fizika, illetve rajz-földrajz szakon. (Mind a ketten kaptak állást, és kiváló tanárként dolgoztak nyugdíjazásukig).

Nekem már a rendszerváltás időszaka is történelem, de ez a kommunista diktatúrák üldözötteinek megváltás volt, ha megérték. Erről érdeklődöm még: Hogyan élték meg a rendszerváltozást, a többpártrendszer újraéledését, a demokrácia megvalósulását? Sikerült-e a történelmi igazságtételt – ha nem is az elszenvedő szülőknek – legalább Önöknek, a gyermekeknek átélniük (kárpótlás, rehabilitáció)?

**„Rehabilitációt nem éltem meg, édesanyánk, Niházy Viktorné többször igényelt és kérvényezett némi segítséget vagy nyugdíjat, de elutasították. Kárpótlást az állam által előírt összegben megkaptuk: a négy gyermek összesen 5 millió forint értékű kárpótlási jegyet kapott.**

**A családból senki egyetlen pártnak sem volt tagja. A rendszerváltozást örömmel elfogadtuk, az addigi rettegések megszűntek, és a munkánkat nyugodtan és ugyanolyan odaadással végeztük, mint az utolsó időben.”**

Szabó Sándorné Niházy Erzsébet a kulákküldözés áldozatává vált családnak az a tagja, aki matematika-fizika szakos tanárnő lett, Encsen tanított, itt ment nyugdíjba, de ma is taníthatna, hisz emlékidézése közben is bizonyítja szellemi frissességét. S én csodálom, hogy tud ennyi fájtó emlékekkel együtt élni, s hogyan képes ezt a feladatot is magára vállalni, hogy nekünk, fiataloknak segítsen a múltat feltárni, az elhallgatott igazságoknak nyomára bukkanni.

Hős ő a szememben, az igazságok kimondója, s talán érthető, hogy egy híres vers részlete jut eszembe, még hetedikes kisgimnazistaként tanultuk, egy másik zsarnoki kor mementójaként:

„Ajtó megől fehér galamb,  
Ősz bárd emelkedik.  
»Itt van, király, ki tetteidet  
Elzengi« – mond az agg...»<sup>14</sup>

---

<sup>14</sup> Arany János: Balladák. Ikon Kiadó Budapest, 1993 43. l.

## Felhasznált irodalom

20. századi magyar történelem (Szerk.: Pölöskei Ferenc, Gergely Jenő, Izsák Lajos)  
Korona Kiadó Bp., 1997

Arany János: Balladák. Ikon Kiadó Bp., 1993

Gombár András – Ujvári Nóra Ilona – Üveges Gábor: Hernádszentandrás monográfiája.  
Német Nyomda Kft. Miskolc 2012

Magyarország alaptörvénye. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. Bp., 2012

Neszmélyi Károly: Bibó István hitvallása. In. Új Tanú 2011/2.

Száray Miklós – Kaposi József: Történelem IV. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó Bp.,  
2014

<http://www.hernadszentandras.hu/a-falu-tortenete/>

<http://www.hernadszentandras.hu/reformatus-egyhaz/>

## Melléklet

### I. Hernádszentandrás térképen



### II. Családi fotók



Niházy Viktor családfő, a kuláküldözés áldozata



Nikházy Viktor és családja



Nikházy Viktor két leányunokájával



A Niházy szülők unokáikkal



Szabó Sándorné (Niházy Erzsébet) 70. születésnapja alkalmából szervezett családtalálkozó csoportképe